

דבר תורה לפרשת "ויגש"

תחילתה של פרשת ויגש, המונולוג שבו מדבר יהודה אל יוסף, הוא אחד הרגעים הדרמטיים בתורה, ואולי במקרא כולו. ואולם, הדרמה מתקלקלת. אנחנו לא באמת במתח כי אנחנו יודעים שיהיה בסדר. אנחנו קוראים את הסיפור הזה מידי שנה. הבה ננסה להתעלם מעובדה זו. הבה נשכח לרגע שאנחנו יודעים מה יקרה ונזכר במצב עצמו. האחים עומדים מול יוסף, שמצא את הגביע ש"נגנב" ממנו באמתחתו של בנימין. האחים התחייבו להחזיר את בנימין, ואולם יוסף רוצה להשאיר אותו עצור. יהודה לוקח אחריות וניגש לדבר עם יוסף:

בראשית מד

יח ויגש אליו יהודה, ויאמר בי אדני, ונדבר נא עבדך דבר באזני אדני, ואל-יחר אפך בעבדך: כי כמוך, כפרעה. יט אדני שאל, את-עבדך לאמר: היש-לכם אב, או-אח. כ ונאמר, אל-אדני, יש-לנו אב וכן, וילד זקנים קטן; ואחיו מת, וינחם הוא לבדו לאמו ואביו אהבו. כא ותאמר, אל-עבדך, הורדהו, אלי; ואשימה ימיני, עליו. כב ונאמר, אל-אדני, לא-יוכל הנער, לעזוב את-אביו: ועזב את-אביו, ומת. כג ותאמר, אל-עבדך, אם-לא ירד אחיכם הקטן, אתכם--לא תספון, לראות פני. כד ויהי פי עלינו, אל-עבדך אבי; ונגד-לו--את, דברי אדני. כה ויאמר, אבינו: שבו, שברו-לנו מעט-אכל. כו ונאמר, לא נוכל לרדת: אם-יש אחינו הקטן איתנו, וירדנו--כי-לא נוכל לראות פני האיש, ואחינו הקטן איננו איתנו. כז ויאמר עבדך אבי, אלינו: אתם ידעתם, פי שנים ילדה-לי אשתי. כח ויצא האחד, מאתי, ואמר, אך טרף טרף; ולא ראיתי, עד-הנה. כט ולקחתם גם-את-זה מעם פני, וקרהו אסון--והורדתם את-שיבתי ברעה, שאלה. ל ועתה, פבאי אל-עבדך אבי, והנער, איננו איתנו; ונפשו, קשויה בנפשו. לא ויהי, כראותו כי-אין הנער--ומת; והורידו עבדך את-שיבת עבדך אבינו, בגזון--שאלה. לב פי עבדך ערב את-הנער, מעם אבי לאמר: אם-לא אביאנו אליך, וחקטתי לאבי כל-הימים. לג ועתה, ישב-נא עבדך תחת הנער--עבד, לאדני; והנער, יצל עם-אחיו. לד פי-אין אעלה אל-אבי, והנער איננו איתי: פן ארעה ברע, אשר ימצא את-אבי.

המונולוג של יהודה אכן מצליח:

בראשית פרק מה

א ולא-יכל יוסף להתאפק, לכל הנצבים עליו, ויקרא, הוציאו כל-איש מעלי; ולא-עמד איש אתו, בהתנדע יוסף אל-אחיו. ב ויתן את-קלו, בבכיו; וישמעו מצרים, וישמע בית פרעה. ג ויאמר יוסף אל-אחיו אפי' יוסף, העוד אבי חי; ולא-יכלו אחיו לענות אותו, פי נבחרו מפניו. ד ויאמר יוסף אל-אחיו גשו-נא אלי, ויגשו; ויאמר, אני יוסף אחיכם, אשר-מכרתם אתי, מצרימה. ה ועתה אל-תעצבו, ואל-יחר בעיניכם, כי-מכרתם אתי, הנה: פי למחיה, שלחני אלהים לפניכם. ו פי-זה שנתים הרעב, בקרב הארץ; ועוד חמש שנים, אשר אין-חריש וקציר. ז וישלחני אלהים לפניכם, לשום לכם שארית בארץ, ולהחיות לכם, לפליטה גדלה. ח ועתה, לא-אתם שלחתם אתי הנה, פי האלהים; וישימני לאב לפרעה, ולאדון לכל-ביתו, ומשל, בכל-ארץ מצרים. ט מהרו, ועלו אל-אבי, ואמרתם אליו כה אמר בנך יוסף, שמני אלהים לאדון לכל-מצרים; ורדה אלי, אל-תעמד. י וישבת בארץ-גשן, והיית קרוב אלי--אתה, ובניך ובני בתיך; וצאנך ובקרך, וכל-אשר-לך. יא וכלפילתי אתך שם, פי-עוד חמש שנים רעב: פן-תנרש אתה וביתך, וכל-אשר-לך. יב והנה עיניכם ראות, ועיני אחי בנימין: פי-פי, המדבר אליכם. יג והתדתם לאבי, את-כל-כבודי במצרים, ואת, כל-אשר ראיתם; וימרתם והורדתם את-אבי, הנה. יד ויפל על-צווארי בנימן-אחיו, ויבך--בכה, על-צוואריו. טו וינשק לכל-אחיו, ויבך עלהם; ואחרי כן, דברו אחיו אתו.

יש כאן לא רק התרה של מערכת היחסים המורכבת של בני יעקב. יש כאן התרה של כל המערכות היחסים המורכבות בין אחים מתחילת ספר בראשית. עד כה היו לנו: קין והבל, יצחק וישמעאל, יעקב ועשיו, ובני יעקב. והנה במחי מונולוג אחד האחוה והשלום מגיעים אל יוסף ואחיו. מה במונולוג של יהודה מצליח לחולל את השינוי ביוסף, ובכל האופן בו הסיפור מתגלגל על עתה?

יהודה לוקח על עצמו אחריות. אם נעיין כמה פרקים קודם לכן נוכל למצוא את הצעתו של ראובן ליעקב:

בראשית פרק מב

לו ויאמר אליהם יעקב אביהם, אתי שפלתם: יוסף איננו, ושמעון איננו, ואת-בנימין תקחו, עלי היו כלגה. לז ויאמר ראובן, אל-אביו לאמר, את-שני בני תמית, אם-לא אביאנו אליך; תנה אתו על-ידי, ואני אשיבנו אליך. לח ויאמר, לא-ירד בני עמכם: פי-אחיו מת והוא לבדו נשאר, וקראהו אסון בדרך אשר תלכו-בה, והורדתם את-שיבתי בגזון, שאלה.

הצעתו של ראובן: "את שני בני תמית" נתקלת בסירוב, ומייד לאחר מכן:

בראשית פרק מג

א והרעב, כבד בארץ. ב ויהי, באשר כלו לאכל את-השבר, אשר הביאו, מצרים; ויאמר אליהם אביהם, שבו שברו-לנו מעט-אכל. ג ויאמר אליו יהודה, לאמר: העד העד בנו האיש לאמר לא-תראו פני, בלתי אחיכם אתכם. ד אם-ישך משלח את-אחינו, איתנו--גרדה, ונשברה לך אכל. ה ואם-אינך משלח, לא נרד: פי-האיש אמר אלינו, לא-תראו פני, בלתי אחיכם אתכם. ו ויאמר, ישאל, למה הרעתם, לי--להגיד לאיש, העוד לכם את. ז ויאמרו שאלו שאל-האיש לנו ולמולדתנו לאמר, העוד אביכם חי היש-לכם אח, ונגד-לו, על-פי הדברים האלה; הידוע דע--פי יאמר, הורידו את-אחיכם. ח ויאמר יהודה אל-ישאל אביו, שלחה הנער אתי--ונקומה ונגלה; ונחיה ולא נמות, גם-אנחנו גם-אתה גם-טפנו. ט אנכי, אעצבנו--מידי, תבקשנו: אם-לא הביאתיו אליך והצגתי לפניך, וחקטתי לך כל-הימים. י פי, לולא התמהמהנו--פי-עתה שבנו, זה פעמים. יא ויאמר אליהם ישאל אביהם, אם-כן אפוא זאת עשו--קחו מזמרת הארץ בכליכם, והורידו לאיש מנתה: מעט צרי, ומעט דבש, וכאת ולט, בטנים וישקדים. יב וכסף משנה, קחו בכדכם; ואת-הכסף המושב בפי אמתחתיכם, תשיבו בכדכם--אולי משנה, הוא. יג ואת-אחיכם, קחו; וקומו, שובו אל-האיש.

כלומר לקיחת האחוריות של יהודה, גם אם היא אינה מלווה בהצעה ספציפית מצליחה לשכנע את יעקב, במקום בו נכשלה הצעתו של ראובן. ואכן יהודה הוא זה שניגש אל יוסף בפרשתנו, ומצליח לשכנע אותו לא לעצור את בניימין. ואולם אין באחוריות לבדה די. גם רבקה למשל לוקחת אחוריות על גורלו של בנה יעקב, ואולם אין היא מצליחה לתקן את מערכת היחסים הקלוקלת בין עשיו ויעקב. בפנייה של יהודה אל יוסף יש יותר מאחוריות, יש בה גם אומץ לעמוד מול בעל השררה, ויש בה גם את אמירת האמת הפשוטה. מניין למד יהודה את כל אלה?

בראשית פרק לז מסתיים בפסוק:
לו והמדנים--מקרו אתו, אל-מצרים: לפוטיפר סרים פרעה, שר הטבחים.

בראשית פרק לט מתחיל בפסוק:
א יוסף, הוטרד מצרמה; ויקנהו פוטיפר סרים פרעה שר הטבחים, איש מצרי, מיד הישמעאלים, אשר הורגהו שמה.

כלומר יש המשכיות בסיפור יוסף שנקטעת ע"י פרק לח. מה קורה בבראשית פרק לח? הנה הפרק בשלמותו:

א ויהי בעת ההוא, ויגד יהודה מאת אחיו; ויט עד-איש עדלמי, ושמו חירח. ב ויבא-שם יהודה בת-איש כנעני, ושמו שוע; ויקחה, ויבא אליה. ג ופתה, ותלד בן; ויקרא את-שמו, ער. ד ופתה עוד, ותלד בן; ותיקרא את-שמו, אונו. ה ותיקרא עוד ותלד בן, ותיקרא את-שמו שלה; והיה בכזיב, בלדתה אתו. ו ויקח יהודה אשה, לער ככורו; ושמה, תמר. ז והיה, ער ככור יהודה--רע, בעיני יהודה; וימתה, יהנה. ח ויאמר יהודה לאונו, בא אל-אשת אחיך ויבם אתה; ויהי ער, לא אחיך. ט וירע אונו, כי לא לו יהיה הנרע; והיה אם-בא אל-אשת אחיו, ושחת ארצה, לבלתי נתן-נרע, לאחיו. י וירע בעיני יהודה, אשר עשה; וימת, גם-אתו. יא ויאמר יהודה לתמר פלתי שבי אלמנה בית-אביך, עד-יגדל שליח בני--כי אמר, פן-ימות גם-הוא כאחיו; ותלך תמר, ותשב בית אביה. יב וירבו, הימים, ותמת, בת-שוע אשת-יהודה; וינחם יהודה, ויעל על-גזו צאנו הוא וחירח רעהו העדלמי--תמנתה. יג ויגד לתמר, לאמר: הנה חמיך עלה תמנתה, לגז צאנו. יד ותסר בגדי אלמנותה מעליה, ותכס בצעף ותעלף, ותשב כפתח עינים, אשר על-דרך תמנתה: כי קאתה, כי-גדל שליח, והוא, לא-נתנה לו לאשה. טו ויראה יהודה, ויחשבה לזונה: כי כסתה, פניה. טז ויט אליה אל-הדרך, ויאמר הבה-נא אבוא אליך, כי לא ידע, כי כלתו הוא; ותיאמר, מה-תפן-לי, כי תבוא, אלי. יז ויאמר, אנכי אשלח גדי-עזים מן-הצאן; ותיאמר, אם-תפן ערבון עד שלחך. יח ויאמר, מה הערבון אשר אפן-לך, ותיאמר חתמך ופתילך, ומטף אשר בידך; ויפן-לה ויבא אליה, ופתה לו. יט ותקם ותלך, ותסר צעיפה מעליה; ותלבש, בגדי אלמנותה. כ וישלח יהודה את-גדי העזים, ביד רעהו העדלמי, לקחת הערבון, מיד האשה; ולא, מצאה. כא וישאל את-אנשי מקמה, לאמר, איזה הקדשה הוא בעיניכם, על-הדרך; ויאמרו, לא-היתה בזה קדשה. כב וישב, אל-יהודה, ויאמר, לא מצאתיה; וגם אנשי המקום אמרו, לא-היתה בזה קדשה. כג ויאמר יהודה תקח-לה, פן נהיה לבז; הנה שלחתי הגדי הזה, ואתה לא מצאתה. כד ויהי כמשלש חדשים, ויגד ליהודה לאמר ונתת תמר פלתיך, וגם הנה הרה, לזנונים; ויאמר יהודה, הוציאוה ותשרף. כה הוא מוצאת, והיא שלחה אל-חמייה לאמר, לאיש אשר-אלה לו, אנכי הרה; ותיאמר, הכר-נא--למי החתמת והפתילים והמטה, האלה. כו ויפר יהודה, ויאמר צדקה מפני, כי-על-כן לא-נתתי, לשלה בני; ולא-נסף עוד, לדעתה. כז ויהי, בעת לדתה; והנה תאומים, בבתנה. כח ויהי בלדתה, ויפן-יד; ותקח המילדת, ותקשר על-ידו שני לאמר, זה, יצא ראשונה. כט ויהי כמשיב ידו, והנה יצא אחיו, ותיאמר, מה-פרכת עליך פרוץ; ויקרא שמו, פרוץ. ל ואתח יצא אחיו, אשר על-ידו השני; ויקרא שמו, זרח.

תמר היא הראשונה שעמדה מול יהודה ודיברה אליו באומץ באחוריות ובאמת. מתמר למד יהודה לדבר כך אל יוסף. במגילת רות למדנו גם כי פרוץ-בנם של תמר ויהודה, הוא מאבות אבותיו של דוד המלך. אשה אם כן היא זו שחוללה באופן עקיף את כל המהפך בספר בראשית. תמר היא זאת שדיברה לראשונה באומץ באמת ובאחוריות, והיא לימדה את יהודה לנהוג כך ברגע הנכון.

שבת שלום!